

Elvis Orbančić (priredio), Ignazio Gaetano de Buset. *Visita Spirituale del 1788 in Istria / Ignacije Kajetan Buzetski. Duhovna vizitacija iz 1788. godine u Istri* (Città di Vaticano: Associazione Archivistica Ecclesiastica; Hrvatski državni arhiv; Državni arhiv u Pazinu, 2016), 277 stranica

Dr. sc. Elvis Orbančić, ravnatelj Državnog arhiva u Pazinu, priredio je i uvodnikom popratio te transkribirao i preveo rukopis vizitacije Pićanske i dijela Porečke biskupije Ignacija Kajetana Buzetskoga. Vrijedan je taj rukopis, posebice za Pićansku biskupiju, jer prema dosadašnjim saznanjima, [predstavlja] jedinu pastoralnu vizitaciju koja je sačuvana uopće u njejoj milenijskoj povijesti (...). Izdanje je priređeno dvojezično, na hrvatskome i talijanskome jeziku. Izdavač je ugledna Associazione Archivistica Ecclesiastica, dok su suizdavači Hrvatski državni arhiv i Državni arhiv u Pazinu. Recenzenti su Franjo Emanuel Hoško i Gaetano Zitto, redakтуру prijevoda i prijevoda učinio je Jakov Jelinčić, dok je autor prijevoda na talijanski jezik Marino Manin. Djelo je obogaćeno četirima kartama koje prikazuju prostorni tijek De Busetove vizitacije, a koje je učinio Ivan Jurković. Uvodnom tekstu te prijevodu i prijevodu Vizitacije prethodi predgovor Gaetana Zita, predsjednika međunarodnoga strukovnog udruženja crkvenih arhivista Associazione Archivistica Ecclesiastica te pozdravne riječi biskupa porečkoga i pulskoga Dražena Kutleše te tršćanskoga biskupa, nadbiskupa *ad personam* Giampaola Crepaldija.

Ignacije Kajetan Buzetski odnosno – kako ga nalazimo u vrelima – Ignazio Gaetano de Buset a Faistenberg – *doktor svete teologije, apostolski protonotar, carsko-kraljevski vikar nekadašnje Porečke biskupije a Parte Austriaca, pazinski prepozit, titularni kanonik i kapitularni vikar Pićanske biskupije*, potom prepozit katedralnoga kaptola u Trstu, kapitularni vikar i naposljetku, od godine 1796. i biskup Tršćanske biskupije, nadasve je zanimljiva ličnost istarskoga *settecenta*, koja je

svojim djelovanjem obilježila crkveni i društveni život prostora Pićanske i austrijskoga dijela Porečke biskupije. Njegova je vizitacija bogato vrelo kako za proučavanje crkvene povijesti, tako i društveno-gospodarske zbilje srednjoistarskoga prostora koncem 18. stoljeća.

Autor će se u uvodnoj studiji osvrnuti na život i djelovanje Ignacija Kajetana Buzetskoga (17-21), a posebno pozabaviti pitanjem kada je Buzetski postao generalni odnosno kapitularni vikar Pićanske biskupije jer ga rukopis vizitacije nejednolično titulira. Pozivajući se na poznate izvore i literaturu zaključuje da je Buzetski izabran na položaj kapitularnoga vikara prije 16. kolovoza 1787., dok se u svojstvu generalnoga vikara spominje tek od ožujka 1789. godine. Da bi razjasnio djelovanje Ignacija Kajetana Buzetskoga kao vizitatora, autor ocrtava društveno-gospodarsku i političku sliku Istre i Pazinske knežije koncem 18. stoljeća s posebnim osvrtom na crkveno-organizacijske prilike. Od 1374. godine prostor središnje Istre privatni je posjed Habsburgovaca. Istarska knežija teritorijalno obuhvaća Pazinsku grofoviju i *skupinu malih gospoštija i posjeda*, među kojima posebno mjesto zauzimaju crkveni feudalni posjedi: Tupljak i Škopljak Pićanskoga biskupa te samostansko dobro Sv. Petar u Šumi. Državna je granica 80-tih godina 18. stoljeća središnju Istru dijelila na mletački i austrijski dio, dok će i u crkveno-jurisdikcijskome smislu, napominje autor, habsburška Istra *biti prostor doticaja duhovne vlasti četiriju biskupa ordinarija: pićanskog, porečkog, pulskog i tršćanskog*. Upravo je to doba kada u crkveno-organizacijskome pogledu taj prostor doživljava znatne promjene zahvaljujući reformama Josipa II. Na poticaj ljubljanskoga kneza-nadbiskupa Janeza Herbersteina u razdoblju od 1782. do 1788. godine car je imao namjeru ujednačiti granice crkvenih i političkih pokrajina. Osnovane su nove biskupije, a stara sjedišta biskupija premještena su u nove glavne gradove pokrajina. Tako je 1785. godine posljednji pićanski biskup Aldrago Antonio de Piccardi premješten na senjsku katedru,

a sama biskupija nakon tri godine sedisvakancije godine 1788. ukinuta, dok je njezin prostor uključen u sastav novoosnovane Gradiške biskupije.

Zasebno je poglavlje uvodne studije autor posvetio arhivskome fondu Pićanske biskupije i dopunskim izvorima za poznavanje njezine povijesti (26-29). Arhivsko gradivo Pićanske biskupije pogodile su dvije *pošasti* – provala i pustošenje biskupskoga dvora 1653. godine zavrijeme takozvane Pićanske bune i veliki požar 22. kolovoza 1872. godine. Od najvažnijih izvora koji se čuvaju u župnome arhivu u Pićnu valja spomenuti *Knjigu ređenika Pićanske biskupije* i Urbar Pićanske biskupije iz 1621. godine, koji bi se *prema autoru objavljenog prijepisa trebao nalaziti u župnom arhivu u Pićnu, no tamo nije na mjestu*. U Državnome arhivu u Pazinu pohranjen je Upisnik (*Protocolo*), koji sadrži vladarske i biskupske proglase na talijanskome i hrvatskome jeziku. Dio arhivskoga gradiva čuva se u Biskupijskome arhivu u Trstu. Tu se čuva i rukopis vizitacije Ignacije Kajetana Buzetskoga iz 1788. godine, jedine sačuvane vizitacije za prostor Pićanske biskupije. Osim navedenoga gradiva posebno su vrijedne relacije *ad limina apostolorum* koje se čuvaju u Tajnomv vatikanskom arhivu.

Autor se posebno osvrće na sadržajnu strukturu rukopisa koji *predstavlja odraz karakterističnoga vremena Ancien Régimea, razdoblja jozefinizma, koje će iz duboka promijeniti odnos Crkve i Države (...) na način da će Crkva postati poprištem brojnih Carevih reformi provedenih bez suradnje i usprkos Rimu*. Buzetski je prilikom vizitacije prikupljao obavijesti o nizu pitanja, prije svega o ispunjavanju dužnosti župnika i ostalih klerika u župi te o moralnome života puka. Autor će na sljedećim stranicama (31-41) zasebno obraditi i u vidu kraćih poglavlja kontekstualizirati pojedine teme zastupljene u rukopisu: *Obznaničanje Carevih naredbi, Evidencije Carskih naredbi, propovijedi i matične knjige, Ustanova za siromašne, Štolarno pravo, Manipulacija brevijarom, Zvonjenje protiv nevremena, Pro-*

cesije, Prikupljanje milostinje, Školstvo te Pokapanje mrtvaca. Upravo će se te teme, koje ponajbolje oslikavaju vjerski život župe, ali i poslušnost župnika crkvenim i svjetovnim vlastima, protezati cijelim rukopisom neovisno o tome radi li se o vizitaciji Pićanske ili dijela Porečke biskupije.

Posljednja poglavlja uvodne studije uz prijepis i prijevod teksta Vizitacije jesu *Vanjske i unutarnje karakteristike rukopisa te Napomene o prijepisu i prijevodu*. Rukopis je pisan talijanskim jezikom s malobrojn timerimskim izrazima te obiluje kraticama koje autor navodi s njihovim razrješenjima. Valja napomenuti da su sve kratice u tekstu razrješene osim *mp.* ili *B.V.M.*, koje se – sukladno uobičajenoj praksi u egdotici – ne razrješavaju prilikom transkripcije. U prijevodu su ostavljene u obliku hrvatskih kratica v. r. i B.D.M. Imena su razrješena na način njihova pisanja u tekstu. Tako je, primjerice, kratica *Gio* razrješena kao *Gioanni*, a ne *Giovanni*, što bi uslijedilo prema suvremenome pravopisu. Pisanje velikih i malih slova – neujednačeno u izvorniku – ostavljeno je i u prijepisu, čime je omogućen uvid u pravopisnu praksu konca 18. stoljeća. Sâm prijevod teksta otkriva vrsnost priređivača. Stilski je ujednačen i terminološki precizan (posebno u prijevodu istoznačnica jer je pisar u izvorniku koristio razne izraze istoga značenja). Veoma je lijep i čitak, u duhu hrvatskoga jezika. Ovo će djelo – zbog svoje metodološke uzornosti i izvrsnosti – biti zanimljivo i nadasve od pomoći stručnjacima, a zbog autorove/priređivačeve umješnosti u naraciji bit će zanimljivo i ostalim ljubiteljima povijesti.

Dr. sc. Elvis Orbanić priređivanjem ovoga djela nastavio je niz izdanja koja osvjetljavaju prošlost nekoć najmanje, no nikako i najneznatnije, biskupije na prostoru Istarskoga poluotoka. Vrijedna su izdanja Državnoga arhiva u Pazinu *Pićanska biskupija i Pićanština*. Zbornik radova međunarodnoga znanstvenog skupa održanoga 23. i 24. listopada 2008. godine te *Knjiga ređenja u Pićnu (Prothocollum) 1632. – 1783.*, koju je priredio mr. sc. Jakov

Jelinčić. Valja spomenuti i prvu studiju o Pičanskoj biskupiji *Katedra svetog Nicefora*, autorski prvijenac dr. sc. Orbanića. Očigledno pičanska Klio rado boravi u Državnome arhivu u Pazinu, a nadamo se da će i ubuduće nadahnjivati povjesničare da - poput dosadašnjih istraživača, *docte et laboriose* - izučavaju prošlost negdašnje najmanje istarske biskupije.

Marino Martinčević

Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku 53 (2015), br. 1; 53 (2015), br. 2, 540 stranica

U 53. broju časopisa *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, izašao u travnju 2015. u dva sveska, objavljena su dvadeset i tri rada. Časopis sadrži izvorne znanstvene članke, pregledne radove te prikaze i recenzije, koji iz različitih perspektiva obrađuju dubrovačku povijest Dubrovnika.

Prvi rad prvoga sveska *Anala* (1-264) autora Mate Ilkića, Nikoline Topić i Željka Pekovića jest *Numizmatički nalazi s arheoloških istraživanja u Dubrovniku* (1-30). Članak se bavi numizmatičkim sadržajem u širokim vremenskim odrednicama (3. do 20. stoljeće), pronađenim na lokalitetu kule Gornji ugao te u blizini benediktinskoga samostana Sv. Marije od Kaštela. Najstariji nalazi pripadaju Rimskome Carstvu, zatim Bizantu, a najbrojnije su dubrovačke kovanice. Također je pronađen novac iz Venecije i islamskih zemalja.

Paleografsko istraživanje ćirilice diplomatske minuskule na trima dokumentima o otkupu Sokol grada (31-77) autora Kristiana Paskojevića analizira tri dokumenta iz 1419., 1420., i 1421. godine koji se bave otkupom dijelova Sokol rada i to od bosanskoga vojvode

Sandalja, bosanskoga kralja Stjepana Ostojića te dogovorom između Dubrovčana i vojvode Sandalja. Paleografska analiza navedenih isprava prikazana je kroz brojna istraživačka pitanja kao što su slovni oblici, uporaba interpunkcijskih znakova i velikoga slova, ligatura, kratica i tako dalje.

Igor Fisković u članku *Drevne skulpture s oltara 16. stoljeća na Lopudu* (79-111) obrađuje dvanaest slika i dvije skulpture oltara franjevačke i dominikanske crkve s otoka Lopuda iz vremena kasne renesanse. Podrijetlo skulptura povezuje se s krugovima bliskima znamenitome kiparu Paolu Campsiju iz Venecije. Detaljno se razrađuje i povezanost slika Pietra di Giovannija i Kirila Antunovića Nikolinoga s nabavom skulptura. U prilogu radu nalaze se fotografije oltara lopudskih crkava.

Analizu slike Dubrovnika nakon potresa 1667. godine kroz pjesništvo razrađuje Slavica Stojan. U članku *Poetika katastrofe – pjesnici o Velikoj trešnji 1667. godine u Dubrovniku i okolici* (113-148) analizira dojam razrušenoga grada na pjesnike te njihovo stvaralaštvo u propagandne svrhe. Promatra se koliko je u pjesmama zastupljena iskrena emocija i umjetnički izražaj, a koliko se radi o programatskome govoru koji prati teško poslijepotresno stanje. Posebno se osvrće na knjižicu poezije na temu Velike trešnje naslova *Grad Dubrovnik vlastelom u trešnju*.

U članku *Sve se razgrabi ko je bolje mogo: krađe iz ruševina nakon dubrovačkog potresa iz 1667. godine* (149-193) autorica Petrica Balija donosi istraživanje kriminalnih radnji neposredno nakon potresa (razdoblje 1667. i 1676.) i to na temelju spisa Kaznenoga suda. Članak se bavi analizom krađa koje je autor uspio povezati s posljedicama potresa i poslijepotresnu obnovu. Uz prvo se razdoblje (potresa) povezuju krađe dragocjenosti iz kuća u gradskoj jezgri, a uz poslijepotresno razdoblje krađe građevinskoga materijala izvan gradske jezgre. U drugome dijelu rada kroz svjedočanstva suvremenika prikazuju se